

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่มาของช่างไทยแต่โบราณ

ช่างหลวง โดยที่ศาสตร์แขนงนี้เกือบจะ สูญหายไป ในครั้งเสีย กรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถ ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช และปฐมกษัตริย์ราชวงศ์จักรี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงให้ รวบรวมและ ฟื้นฟูศาสตร์แขนงนี้ที่ได้กระจัดกระจาย อันเหตุจากภัยพิบัติของชาติ ในครั้งนั้น ให้กลับมาใหม่

แต่น่าเสียดาย ที่ชนรุ่นหลัง อาจไม่ได้ สังเกต และเห็นถึงคุณค่า หรือไม่มีโอกาสได้ศึกษา ใน มรดกไทยชิ้นนี้เพราะ สภาพเร่ง เร้า ทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ ในเมืองใหญ่ซึ่งได้รับอิทธิพล ค่านิยมและ วัฒนธรรมของต่างชาติอยู่ทุกขณะในเวลานี้

ช่างสิบหมู่ หรือกรมช่างสิบหมู่ ได้รับการจัดตั้งขึ้นครั้งแรกแต่เมื่อใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานระบุแน่ชัด แต่มีร่องรอยหลักฐานบางสิ่ง ช่วยให้คาดคะเนได้ว่า เมื่อสมัยแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยานั้นมีข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับกล่าวถึง การที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้สถาปนา พระมหาปราสาท พระราชมณเฑียร ขึ้นเป็นที่ประทับ การสร้างพระวิหาร พระมหาธาตุเจดีย์ และบรรดาเครื่องสำหรับแสดงยศ เช่น แจiectทอง กระบี่ เสด็จงา ที่ได้พระราชทานเป็นบำเหน็จแก่ขุนนาง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือช่างในแขนงต่าง ๆ

ซึ่งจากพงศาวดาร กล่าวไว้ว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ที่ ๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้โปรดให้ตราพระอัยการ ตำแหน่งนาพลเรือน และนาทหารขึ้นให้เป็น ระเบียบในการบริหารราชการ ในตราพระอัยการนี้มีที่ระบุถึง “กรมช่างสิบหมู่” อยู่ด้วย ซึ่งกรมช่างสิบหมู่ปรากฏชื่อหน่วยงานขึ้นในสมัยอยุธยาครั้งเมื่อวางหน่วยงานการปกครองประเทศออกเป็นจัดชุดแบบ เวียง วัง คลัง นา ปรากฏชื่อช่างสิบหมู่อยู่ในสังกัดกระทรวงวัง ขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งได้อาศัยช่างเหล่านี้ไว้ใช้สอยในราชสำนัก ครั้นเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ช่างสิบหมู่ก็หายไป มาปรากฏอีกทีในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยรัชกาลที่ 5 ประสงค์จะสร้างช่างไว้ใช้สอยในราชสำนักอย่างแต่ก่อนและอย่างที่กษัตริย์ของชาวยุโรปได้เลี้ยงช่างไว้ใช้สอยเช่นกัน ช่างสิบหมู่สมัยกรุงศรีอยุธยานี้ได้รับราชการสนองพระราชนัด และพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินแต่ลัทธิราชกาลมาโดยตลอดจวบจนรัชกาลปัจจุบัน ก็ยังคงปรากฏผลงานช่างสิบหมู่แต่ครั้งอดีตอยู่ทั่วไป ตามโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ในประเทศ

ช่างสิบหมู่ประกอบด้วยช่างในแขนงต่าง ๆ ดังนี้ คือ ช่างเขียน ช่างมุก ช่างแกะ ช่างหุ่น ช่างปั้น ช่างปูน ช่างรัก ช่างบุ ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างไม้สูง ช่างสลัก ช่างไม้ ช่างฉลุ กระดาษ คำว่า “ช่างสิบหมู่” ซึ่งเป็นนามของช่างหลวงนี้ กล่าวโดยเฉพาะคำว่า สิบ ได้เพี้ยนมาจาก

ลึบ ซึ่งเป็นคำบาลีมีความหมายว่า ศิลป ซึ่งในการเขียนก็ได้ผิดเพี้ยนไป กลายเป็นลึบ จึงเป็นเหตุให้คำว่า ลึบ กร่อนกลายเป็น ลิบ ไปในที่สุด

กรมช่างสิบหมู่ นี้ถือได้ว่าเป็นสถาบันผลิตช่างศิลปะแบบไทย งานของช่างสิบหมู่แต่ ละสาขา ที่ได้รับการสร้างสรรค์ และแสดงออกให้เห็น ช่างพื้นบ้านสามารถนำไปเป็นแบบแผน สร้างสรรค์งานศิลปะให้แพร่หลายออกไป ช่างสิบหมู่ยังควรกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของงาน ช่างศิลปกรรมแบบไทย แต่เมื่อเวลาผ่านไป เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่เดิมให้เข้ากับระบอบการปกครองใหม่ กรมช่างสิบหมู่ ก็เป็นส่วนราชการ ในระบอบเดิม และเป็นเหตุให้กรมช่างสิบหมู่ หมดบทบาทสำคัญที่จะจรรโลงศิลปกรรมแบบไทย ประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะของไทยไว้ได้ต่อไปเป็นเวลานานนับศตวรรษไปจากสยามประเทศ ไม่อาจฟื้นฟูให้กลับคืนมาอย่างครบถ้วนตราบเท่าปัจจุบัน

การจัดหมวดหมู่ของช่างรัชกาลที่ 5

1. งานช่างเขียน คือ เขียนแบบชนิดต่างๆทั้งการก่อสร้างและตกแต่งแบบไทย
2. งานช่างปั้น คือ ปั้นพระพุทธรูปและปั้นรูปคน,สัตว์ ชนิดต่างๆโดยปั้นแบบศิลปะ ไทย ตัวอย่างเช่น นกครุฑ , หงส์ (สัตว์หิมพาน เป็นต้น)
3. งานช่างหล่อ คือ หล่อรูปพระพุทธรูป ปั้นสิงห์ สาราสัตว์ต่างๆ หรือ คน ที่ได้ปั้นไว้ ทั้งหลายที่กล่าวมา
4. งานช่างไม้สูง คือ ช่างไม้ก่อสร้างอาคาร เช่น โบสถ์,วิหาร,พระราชนิเวศน์,เรือน ต่างๆซึ่ง ต้องประกอบโครงสร้างต่างๆตั้งแต่เบื้องล่างแล้วยกขึ้นประกอบโครงสร้างหลังคาอย่างละเอียดมีแบบ แผน นำขึ้นไปประกอบการสร้างซึ่งต้องใช้ช่างที่เชี่ยวชาญและชำนาญงานเป็นพิเศษ
5. งานช่างกลึง คือ ช่างกลึงไม้,ช่างกลึงหิน เช่น ลูกกรง หัวเม็ด ตามรูปแบบที่ช่าง เขียนกำหนดให้ประเภทก่อสร้างของช่างไทยชนิดประณีตศิลป์
6. งานช่างแกะสลัก คือ ช่างแกะสลักไม้ลายไทย,ช่างแกะสลักหินชนิดต่างๆ
7. งานช่างรักชนิดต่างๆ เช่น ช่างรักประดับกระจก ช่างรักลายทองรดน้ำ ช่างรักลาย ประดับมุก ช่างรักศิราภรณ์ เช่น หัวโขน ฯลฯ
8. งานช่างปูน
9. งานช่างโลหะรูปพรรณ
10. งานช่างกระดาษลายฉลุตกแต่ง เช่น ลายดาวเพดาน งานชั่วคราวงานพระเมรุ มาตรฐาน ปราณี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

หม่อมหลวงวโรดม สุขสวัสดิ์

ที่อยู่

200/7 แจ่งวัฒนะ 14 ซ่งสองห้อง หลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์บ้าน 0-2574-3704 มือถือ 083-987-7704

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2545

สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรมไทย

พ.ศ.2545

ศึกษาต่อปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ.2550

สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2546-2549 พนักงานชั่วคราวตำแหน่งผู้ช่วยสถาปนิก ฝ่ายวิศวกรรม สำนักงาน

ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์